

comentarii

Platon într-o nouă ipostază

I. Francin

„Scolarul își dăduse în sfârșit seama că, în ciuda strădaniilor sale necontenite, nu învățase niciodată pe nimeni nimic, nici măcar prin exemplul personal.”

Mihai I. Spăriosu, *A șaptea scrisoare*, p. 476

Nu oricine studiază filosofia este sau ajunge iubitor de înțelepciune. Cei mai mulți sunt doar iubitori de teorii sau amatori de divertisment speculativ. În termenii lui Platon, sofiști. Asta se întâmplă de demult, iar astăzi poate mai evident decât în alte epoci deoarece foarte puțini au înțeles că filosofia nu e o chestiune de *lămurire*, ci una de *orientare*, respectiv că în jocul ei nu este implicat doar intelectul, ci omul complet – sensibilitatea, valorile, mintea și chiar instinctele lui. Excesul de vorbărie în numele ei sau despre filosofie, ajunsă obiect didactic și model cultural, nu face decât să agraveze o eroare, substituind ceea ce este orientare în ființă, specifică iubitorului de înțelepciune, cu simpla administrare de gânduri, incorect considerată lămurire logică. Motiv pentru care astăzi nici nu mai vorbim de filosofi, ci de specialiști în filosofie, diferența fiind cel puțin la fel de semnificativă ca aceea dintre un campion și un comentator sportiv. În chip grotesc, comentatorul de filosofie lăbărat în ample marginalii ajunge să se creadă filosof, să adopte poza și să pretindă prestigiul filosofului, *hybris* de care niciun comentator sportiv nu suferă, neajungând vreodată să se confunde pe sine cu sportivul ale cărui performanțe le evaluează. De unde se vede că inteligența și discernământul comentatorilor de filosofie sunt adesea sub nivelul gazetarelor sportivi.

Comparația nu este hazardată întrucât personajul cărții lui Mihai I. Spăriosu, *A șaptea scrisoare* (*O enigmă filosofică la Academia lui Platon*), ed. Humanitas, 2010, primește porecla „Platon” de la Ariston, instructorul său de lupte libere. Fiind bine legat și lat în spete, luptător neînvingător și măcar de abjectul Myron, dat să și marcheze ad-hoc victoriile prin îndemânoase străpungeri sodomite ale adversarului –, atlet desăvârșit și campion la olimpiade, tânărul Aristocle va intra în conștiința publică și, mai târziu în istorie, cu acea poreclă, probabil între puținele care au avut șansa să ajungă adjectivul sistemului de gândire al unei civilizații. De la început trebuie să precizăm că, deși preia informații din multe surse clasice și moderne privitor la Platon, epoca sa și figurile ilustre cu care a intrat în contact, cartea de față este o ficțiune literară sau, cum aș prefera eu să-i zic, o *ipostaziere* originală a filosofului grec.

De ce prefer termenul ipostaziere?

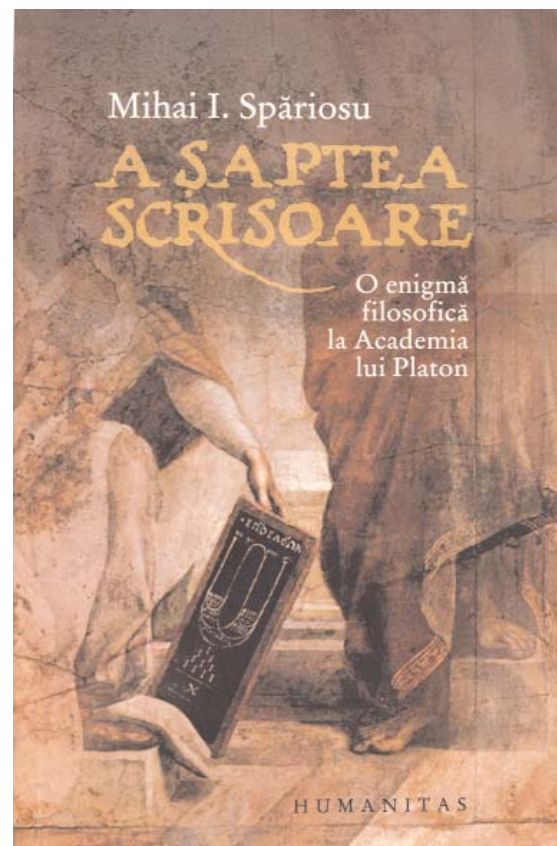
Ipostazierea este mai mult decât o reproducere a modului de gândire, este încarnarea unui stil de viață care, chiar dacă e închipuit de autor și articulat cu dezinvoltură artistică, rămâne foarte convingător, foarte atractiv, chiar pilduitor. Dacă în plan religios ipostasul este fața Dumnezeului invizibil, chipul inaparentului, în planul reprezentării umanului ipostasul este figura compusă de memoria istorică a unui maestru. La urma urmei orice maestru clasic acumulează în figura lui moștenită mai multă hagiografie decât biografie și e cu atât mai influent cu cât e mai încărcat de legendă. Relația posterității cu el este de natură

religioasă, mitologică. Pe scurt, o nouă ipostază a lui Platon, ceea ce face Mihai I. Spăriosu, e un nou capitol în hagiografia filosofului grec, intrat ca piesă dintre cele mai valoroase în patrimoniul umanității.

Scriitorul de origine română stabilit în SUA, al cărui text este tradus de profesorul Virgil Stanciu cu acuratețe și expresivitate cărora simți că nu li s-ar putea adăuga nimic și care conferă lecturii plăcerea calmă a după-amiezilor attice petrecute la umbra smochinilor, profită din plin de cele două dispoziții ale oricărui public – ignoranța și curiozitatea. De ignoranța mediei cititorilor în ce privește datele despre filosoful grec, precum și de curiozitatea pasionaților de Platon de a citi orice are legătură cu subiectul lor. Ca atare poate capta două categorii de public: pe cei ce nu știu destule despre Platon și pot alege calea unei introduceri prin metoda ficțiunii, precum și pe cei din mediul academic, avizați în filosofie, dar dispuși să intre în jocul literar pentru a vedea din alte unghiuri și perspective, un altfel de Platon, un nou ipostas al magistrului grec.

Asta face orice proză puternică – aici încadrez, desigur, cartea în discuție – creează ipostasuri, nu doar personaje. Diferența pe care eu o văd e următoarea: un personaj rămâne singular, ține de domeniul excepției, e îngredit între atributele specifice, pe când un ipostas capătă caracter exemplar, devine o figură generică, un model. Un personaj se mișcă în conjuncturi profane, banale, multe dintre ele fortuite, pe când un ipostas își creează un mediu special, o matrice prielnică dezvoltării de sine și a celorlalți după un program moral-spiritual cu scopul obținerii „omului desăvârșit” (școala lui Pitagora de la Crotona, Academia lui Platon, Liceul lui Aristotel, Grădina lui Epicur, labirintul de la Sais, dar și mănăstirile fiind astfel de spații matriceale). Așa este Socrate, așa și Platon în această carte, după cum chiar schițat și compus din cioburi de mozaic este Pitagora, fondatorul unei viziuni de la care inclusiv Platon se revendică și pe care încearcă să transforme alături de alți iubitori de înțelepciune într-o paradigmă pan-elenă. Nu ar fi greu să argumentez, însă poate e de ajuns să punctez diferența cu o singură idee. Ipostasul este întotdeauna un maestru spiritual, pe când personajul rămâne actorul unui rol literar și nimic mai mult. Ipostasul te leagă de o ordine transcendentă, personajul performează în splendorile și deșertăciunea imanentei. Aici l-aș evoca pe Dionysios I, tiranul din Siracusa, pentru care deținerea și exercitarea puterii constituia scop în sine (p. 282), iar societatea o adunătură de neputincioși ce trebuie distrați și umiliți, instrumentele cele mai eficiente de control politic. De altfel și acest personaj este foarte expresiv, cu o identitate defel simplă în cartea lui Spăriosu.

La prima vedere cartea are ca subiect ancheta unei plastografii, acea faimoasă *Scrisoare a șaptea* cu autor misterios, ajunsă pe căi de asemenea incerte în cămăruța simplă în care magistrul Platon își ducea suferind ultimele zile de viață, acompaniat de lamenturile extatice ale unei cântărețe la syrinx de origine tracă, vegheat intermitent de preacredincioasa consoartă Diana, a cărei iubire neînduplecată și fără urmă de echivoc, înmuiată de candoare și ațâțată de venerație o fac cel mai cuceritor personaj feminin al cărții. Împle-

tită cu misterul *Scrisorii* ... vedem lupta pentru succesiune în Academia lui Platon. Scolarul e bolnav, zilele îi sunt numărate, iar discipolii așteaptă decizia lui în ce privește înlocuitorul la conducerea școlii, concurenți fiind Speusip, nepotul lui Platon, Aristotel poreclit „Creierul”, cel mai strălucit elev al său, dar versatil și ambițios, și Heraclide Ponticul, poreclit „Pompicos” după generosul său pântec, care, surprinzător, nu-i stânjenea acuitatea intelectuală.

Construcția cărții se împlinește punând piesă cu piesă în jurul celor două motive principale – identificarea plastografului *Scrisorii a șaptea* și desemnarea succesorului la conducerea Academiei. Iar pentru a ne oferi cât mai multe elemente de scenografie, autorul recompune în datele ei esențiale viața lui Platon din copilărie și până în clipa desprinderii sufletului său de corp, lebădă maiestruoasă planând către zeul Apollo, patronul său spiritual. De altfel, acest motiv al sufletului-pasăre e un topos foarte bine reprezentat al filosofiei platoniciene, iar desprinderea și elevarea lui din închisoarea trupească constituie în egală măsură elementul unei gnoze și secretul eudaimoniei. Morțile frumoase ale tatălui lui Platon, Ariston pitagoreic, a lui Socrate, maestrul său, și chiar propria moarte se explică prin credința nestrămutată în postexistența sufletului și stabilirea lui, alături de afinii spirituali și de zei într-o lume mai bună. De asemenea, Mihai I. Spăriosu reconstituie sau, mai probabil, compune istoria cetății ateniene din vremea lui Platon, prin să în rețeaua elenă alături de alte orașe-stat, precum Sparta, Theba, Milet, Efes, Olynth, Potidea, Stagira, Halicarnas, Cyrene, Akragas, Tarent, Siracusa legate între ele de interese de natură politică, militară, economică, culturală etc.

Să zicem că am putea citi cartea ca un *bildungsroman*. Personal așa o văd și, ca atare, sunt interesat să urmăresc formarea personalității și învățaturii lui Platon prin întâlniri directe cu anumiți maestri, luând contact cu anumite doctrine. Încă de timpuriu, puțin trecut de zece ani, pe când îl avea de preceptor pe Cratyl, Platon deprinde elementele învățaturii lui Heraclit: focul este un principiu universal ale cărui faze – aprinderea și potolirea – sunt reglate de o măsură inter-

nă (logos), care decide toate mutațiile, schimbările și ciclurile în natură, chiar în ordinea sufletească; lupta sau conflictul, „*părintele tuturor*” (p. 51) este cauza producerii, rezistenței și dispariției oricărui fenomen în ordinea naturii și, de asemenea, principiul justiției; în plan etic, rostirea adevărului în orice situație și adoptarea căii de mijloc reprezintă modelul vieții conforme cu virtutea. Cu atare dictoane, cam obscure pentru o minte de copil, încearcă să împace rudimentele de pitagorism și orfism pe care apucase să le învețe de la tatăl său, virtuosul preot Ariston: armonia cosmică e întreținută de o „pace” a elementelor, nu de conflict, cum credea Heraclit; există un limbaj universal în care pot fi asimilate toate secretele lumii, prin care se poate comunica – precum Orfeu și Pitagora – cu toate formele de viață. E vorba de limbajul magic al preoților din Atlantida, comun tuturor creaturilor înainte de Marele Potop care a înghițit insula în urmă cu multe mii de ani. Tatăl lui Platon cunoștea acel grai, comunicând cu animalele, însă nu-l transmisese fiului său. Mai multe va afla despre asta tânărul filosof în călătoria lui de studii în Egipt la templul din Sais, unde îl întâlnește pe Marele Preot Pateneit, veche cunoștință de-a tatălui său.

Orice ar fi învățat el și oricât de rafinate doctrine i-ar fi luminat mintea, probabil că Platon n-ar fi ajuns filosof dacă nu l-ar fi întâlnit pe Socrate, mamoșul descântător. Înțelept ca un oracol și drept ca un sfânt, cioplitorul în piatră burtoș și flecar, îndrăgostitul de tineri frumuseți cu mintea strălucită precum Alcibiade, a cărui vorbă meșteșugită cucerea și întărâta deopotrivă și a cărui căutătură pătrundea parcă în adâncul sufletelor, un pierde-vară ce umbla dintr-un atelier în altul, din gimnaziu în port, de la palestră în agora, părea un ghem de contradicții, de virtuți și păcate care-l făceau iubit până la adorație de discipolii lui și detestat de o parte a societății ateniene, ceea ce în cele din urmă îi aduce condamnarea la moarte. Pe lângă arta maieuticii și metoda trezirii, Platon mai învață de la Socrate că cel mai eficient mod de a educa este exemplul propriu, că adevărul trebuie spus chiar și atunci când asta îți poate dăuna și că răul suferit e preferabil celui săvârșit. Prestația în timpul procesului și după, până în clipa când bea cucuta, este o lecție de demnitate umană, de bărbăție și putere sufletească ce a însemnat mai mult pentru discipoli și posteritate decât excepționala lui artă speculativă și geniul

propedeutic. În esență, spunea el adesea, filosofia este doar un exercițiu în vederea morții. Trebuie constatat că Mihai I. Spăriosu reușește în romanul său un portret magistral al înțeleptului atenian, în care ambiguitatea firii, prestația năucitoare de satir apolinic și daimon bășcălios reușește să inducă impresia că avem dinainte o figură numinoasă. Un ipostas mai degrabă decât un personaj, conform distincției cu care am încercat să acomodez mai sus.

În Egipt, la templul din Sais lui Platon i se revelă originea mitică a gnozei hermetice. Conform celor spuse de preotul Pateneit, ceea ce vechii egipteni și grecii consideră a fi zei sunt, de fapt, urmașii eusebienilor atlanti, casta deținătorilor înțelepciunii universale, vorbitorii limbii originare a creației, magicieni capabili să treacă dintr-o formă de viață în alta, emigrați în Egipt și Grecia cu puțină vreme înainte ca Atlantida să fie distrusă. Zeul Thoth (Hermes Trismegistos) aduce *Tabulele Smaragdine* din Eusebia, scrise în limba primară a lumii și purtătoare ale doctrinei Unității, adoptată mai târziu de Pitagora. Această gnoză cu origini mitice pare a fi în cartea lui Spăriosu filonul cel mai consistent al platonismului. Întemeierea Academiei platonice a avut drept scop predarea acestei doctrine într-un cadru organizat, cu cele trei ordine ierarhice de inspirație pitagoreică – postulanți, discipoli și membri –, în vederea pregătirii regilor-filosofi care să poată reorganiza lumea elenă într-o confederație de state conduse după aceeași viziune politică și morală. Regii-filosofi trebuie să știe îmbina puterea cu înțelepciunea și virtutea – așa cum reușise prietenul pitagoreu al lui Platon, Archytas, suveranul Tarentului. Din păcate, nici Dion, nici Dionysios cel Tânăr, tiranul Siracuzei, deși discipoli ai lui Platon nu vor adopta modelul maestrului, ci vechea cale a luptei pentru putere și dominație cu toate mijloacele și cu orice consecințe. O mare, enormă dezamăgire pentru maestru și un eșec al Republicii sale.

Așa cum Dion și Dionysios al II-lea s-au măcelărit între ei pentru puterea politică în Siracuză, discipolii din Academie s-au lăsat antrenați în conspirațiile astuțioase dictate de Eris, zeița discordiei. *Scrisoarea a șaptea* e încă o dovadă, scrisă de un discipol, Timonide, în scopuri didactice, dar transcrisă în secret de un scrib năimit și folosită apoi ca instrument de șantaj în lupta pentru succesiune la Academie dintre taberele lui Speusip, Aristotel și Herculide. Pângărită de crimă

– asasinarea în condiții suspecte a celor doi discipoli, Timonide și Helicon – și jocul diversionist făcut în timpul anchetei de gruparea lui Aristotel, suspectată de Speusip a sta la originea crimelor, atmosfera din Academie nu mai este aceea senină și nobilă aplecare către dialectică, nici după ce s-a lămurit cine e autorul plastografiei, iar suspiciunile de crimă au fost reorientate spre Siracuză ori, la fel de justificat, spre Timandra, țiitoarea văduvă a lui Timonide. Dionysios avea motive temeinice să se răzbune pe elevii lui Platon participanți la campania organizată de Dion, unchiul său, pentru a-l înlătura de la putere. Timonide fusese între ei. Cât o privește, văduva a asigurat că nu va rămâne nerăzbutată moartea lui Timonide, și se știa că nu glumește.

Văzând intrigile și suspiciunile de crimă, înțelegând că idealul său filosofic n-a fost adoptat de niciun discipol, măcinat de îndoieli în ce privește chiar rostul Academiei și al școlii sale filosofice, iluminat de un scepticism suveran scolarul refuză să-și desemneze urmaș. Lasă sarcina în mâinile elevilor sau, mai precis, la voia sorții. Mai atras de lumea zeilor decât de a oamenilor, își încredințează sufletul-lebădă lui Apollo, desprinzându-se cu seninătate de sălașul său pământesc chiar în ziua de sărbătoare închinată olimpianului. Autorul cărții, Mihai I. Spăriosu chiar supralicitează puțin sublimul, înfățișându-ne drumul ceresc al filosofului pentru a se alătura, prefăcut în pasăre divină, marilor înțelepți și poeți eleni în cortegiul zeului Apollo. Da, pentru că urmându-i pe Pitagora și Socrate, a înțeles că filosoful trebuie să caute mereu asemănarea cu divinitatea pe cât îi stă în putință, și este natural ca după moarte sufletul să dăinuie, apoteozat, alături de obiectul pasiunii sale. Un final frumos ca un vis, din care înțelegem că autorul ne propune un ipostas al înțeleptului, nu se mulțumește să facă din el un simplu personaj. De aceea consider că putem număra *A șaptea scrisoare* în rândul scrierilor literare cu finalitate hagiografică, chiar dacă neintenționat. Eu văd în asta o calitate în plus, nicidecum o scădere a scriiturii. ■

Șeica Mică, jud. Sibiu